

Ta'limda psixologik profilaktika ishlari

Shohasanova Shahlo

TMC instituti Pedagogika va psixologiya

fakulteti 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Yusupova M**

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz psixoprofilaktikaning shakllanish tarixi va uning zamonaviy jamiyatda qo'llanilishini o'rganamiz. Va psixoprofilaktikaning ta'limda nima uchun kerakligini va u qanchalik foydali ekanligini bilib olamiz.

Tayanch so'zlari: psixoprofilaktika, ta'lim, shaxs, rivojlanish, psixologik.

Psixoprofilaktik ish - o'qituvchilar, bolalar, ota-onalar yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslarni shakllantirish, umumiy psixologik madaniyat, bolalar bilan ishlashda yoki o'z rivojlanishi manfaatlarida psixologik bilimlardan foydalanish istagi; *shaxsga o'z yolini topish va rivojlantirishga qaratilgan.*

Umumiy ta'lim muassasasida profilaktika ishlari bolalarning ruhiy salomatligini, ularning intellektual salohiyatini, ijtimoiy farovonligini saqlash va mustahkamlash, o'quvchilarning muvaffaqiyatli moslashishi va zamonaviy maktabning boshqa dolzarb muammolarini hal qilishning muhim shartidir. Taqdim etilgan kontseptsiyaga ko'ra, ijtimoiy psixologik xizmatning asosiy vazifasi qo'llab-quvvatlash - psixologik jarohatlar

xavfini minimallashtirish, psixologik muammolarni oldini olish va shaxsning moslashuvchan salohiyatini oshirishga qaratilgan sog'lom bolalar bilan ishlash.

Psixoprofilaktikaning uchta darajasi mavjud.

- Birinchi daraja-bu muhim hissiy, xulq-atvor va ta'lim muammolari bo'lmagan bolalarga qaratilgan birlamchi profilaktika.
- Ikkinchi daraja-ikkilamchi profilaktika, tegishli muammolar paydo bo'lishi kuzatilgan "xavf ostida" bolalar bilan ishlash.
- Uchinchi daraja-bu aniq va e'tiborsiz ta'lim va xulq-atvor muammolari bo'lgan bolalar bilan ishlash.

Ushbu darajada profilaktika faoliyati yadro reaksiyasi bilan parallel ravishda amalga oshiriladi; *har bitta darajada har xil profilaktik usulda yondashish kerak.*

Psixologik profilaktika quyidagilarni o'z ichiga oladi.

- bolalar ta'lim muassasasida har bir yosh bosqichida bolaning to'liq aqliy rivojlanishi va shaxsiyatini shakllantirish uchun zarur bo'lgan psixologik sharoitlarga rioya qilish uchun javobgarlik;
- bolaning intellektual va hissiy rivojlanishida, xulq-atvori va munosabatlarida muayyan qiyinchiliklarga, og'ishlarga olib kelishi mumkin bo'lgan bunday xususiyatlarini o'z vaqtida aniqlash;
- bolalarning keyingi yosh bosqichiga o'tishi munosabati bilan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asoratlarning oldini olish.

Psixoprofilaktika bolaga uning imkoniyatlariga qarab sharoit yaratadi.

Ta'lim muassasalarida psixolog faoliyatining psixoprofilaktik

modeli quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi.

- Talabalarni yangi o'quv sharoitlariga moslashtirishga yordam berish. Masalan, kollej yoki litseyga qabul jarayonida ishtirok etish, talabalar bilan ishlashning individual rejasini ishlab chiqish.
- Bir sinfdan ikkinchisiga o'tishni psixologik qo'llab-quvvatlash. Masalan, kollejlarda va litseylarda bir sinfdan ikkinchisiga o'tish jarayonini psixologik sinovdan o'tkazish.
- Talabalar va ularning ota-onalari bilan ishlash. Masalan, o'qitishning keyingi bosqichiga tayyorligini hisobga olgan holda individual ish rejasini ishlab chiqish, shuningdek bilimdagi bo'shliqlarni kamaytirish uchun maxsus usullarni taqdim etish.

Psixologik va profilaktika ishlarining ba'zi vazifalari:

- talabalarga asosiy psixologik bilimlarni berish va ularni o'zlashtirishga yordam berish;
- o'zini anglash va boshqalar bilan munosabatlarni rivojlantirish bilan bog'liq manfaatlarni rivojlantirish;
- o'qishga, o'qituvchilarga va o'qituvchilarga ijobiy munosabatni shakllantirish;
- o'qituvchilar, o'qituvchilar va ota-onalarning psixologik kompetentsiyasini oshirish;
- psixologik bilimlarni etkazish uchun individual suhbatlar, ochiq darslar, seminarlar va ommaviy tadbirlarni o'tkazish.

Ta'limda profilaktikaning tarixiy konteksti.

Ta'lim profilaktika kontseptsiyasi o'zining kelib chiqishi psixologiya va ta'lim nazariyalarining kengroq evolyutsiyasi bilan bog'liq. Tarixiy jihatdan, **20-asrning boshlarida** asosan reaktiv bo'lgan ta'lim tizimi guvohi bo'lgan, ko'pincha muammolarni oldindan emas, balki yuzaga kelgandan keyin hal qiladi. Asosiy e'tibor tuzatishga

qaratilgan bo'lib, maktablar va ta'lim psixologlari ularning asosiy sabablarini o'rganishdan ko'ra, ko'pincha aniq muammolar bilan shug'ullanishgan (**Tyak, 1974**).

Oldini olishning dastlabki nazariyalariga **1930** va **1940** yillardagi xatti-harakatlar modellari katta ta'sir ko'rsatdi. **Jon B. Uotson** va **B.F. Skinner** kabi nazariyotchilar xatti-harakatni tizimli mustahkamlash orqali o'zgartirish potentsialini ta'kidladilar va ularning ishi asosan eksperimental bo'lsa-da, dalgalanma effektlari maktab sharoitida sezildi (Skinner, 1953). Shunday qilib, maktablarda profilaktika bo'yicha dastlabki harakatlar xulq-atvorga yo'naltirilgan bo'lib, ochiq muammoli xatti-harakatlarni nazorat qilish va o'zgartirishga qaratilgan. Eng yaxshi onlayn kurslar.

1960 va **1970** yillar paradigmaning sezilarli o'zgarishini kuzatdi. Fuqarolik huquqlari harakati va umumiy jamiyatning inklyuzivlikka o'zgarishi ta'sirida talabalarning turli ehtiyojlarini e'tirof etish ortdi. Bu davr ta'lim muhitining muhim tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy-emotsional ta'limning (SEL- Ijtimoiy-emotsional ta'lim) boshlanishini belgilab berdi. Oldini olish strategiyalari nafaqat ochiq xatti-harakatlarga, balki o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional ehtiyojlariga ham javob berish uchun rivojlandi, bu hissiy farovonlik akademik muvaffaqiyat bilan uzviy bog'liqligini tan oldi (**Elias va Zins, 2003**).

20-asrning oxirlarida chidamlilik nazariyasi rivojlanib bordi, **Verner** va **Smit** (1992) kabi tadqiqotchilar ba'zi bolalar qiyinchiliklarga qaramay qanday qilib o'sishga muvaffaq bo'lishlarini o'rganishdi. Bunday tadqiqotlar profilaktika paradigmasida chidamlilik va himoya omillarining muhimligini ta'kidladi. Maktablar individual kuchli tomonlarga e'tibor qaratgan va qo'llab-quvvatlovchi atrof-muhit tuzilmalarini rag'batlantirgan holda chidamlilikni targ'ib qiluvchi dasturlarni birlashtira boshladi. So'nggi o'n yilliklarda texnologik taraqqiyotning kuchayishi va globallashuvning kuchayishi bilan oldini olish strategiyalari yanada diversifikatsiya qilindi, raqamli vositalarni birlashtirdi va yanada yaxlit, jamiyatga asoslangan yondashuvni o'z ichiga oldi. Endi maktablar nafaqat

individual profilaktika choralariga, balki o'quvchilar, o'qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilikning o'zaro bog'liqligini tan olgan holda profilaktika madaniyatini yaratishga ham e'tibor qaratmoqda (**Adelman va Teylor, 2002**).

O'tmishga nazar tashlasak, maktab psixologiyasida profilaktik ishlarning rivojlanishi jamiyat qadriyatlari, ta'lim nazariyalaridagi kengroq o'zgarishlar va bola rivojlanishi haqidagi tushunchalarning o'zgarishini aks ettiradi. Xulq-atvorga yo'naltirilgan tadbirlardan tortib, ijtimoiy-emotsional, texnologiyaga integratsiyalashgan, jamiyatga asoslangan yondashuvlarga, maktabda profilaktika ishlarining palitrasi boy, xilma-xil va doimiy o'zgarib turadi.

Biz hech qachon to'xtamaymiz. Biz doimo muammoga yechim topamiz va rivojlanamiz. Xuddi shu holat psixoprofilaktikada ham sodir bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chistyakova Irina Yuryevna. Maktabda psixologning profilaktik ishining shakllari va usullari. Maqola.
2. Pahalyan V.E. Ta'limda psixoprofilaktika // Psixologiya savollari. 2002 yil. Pahalyan V.E. Ta'limda psixolog ishining psixoprofilaktik modeli.
3. L. A. Tsvetkova A. N. Alekxine N. N. Koroleva. Ta'lim tizimidagi psixolog faoliyatining profilaktika modeli. Maqola.
4. Adelman, H. S. va Taylor, L. (2002). Talabalarning bilim olishidagi to'siqlarni bartaraf etish uchun kompleks, ko'p qirrali va integratsiyalashgan yondashuvlarni yaratish. Bolalik ta'limi. Adelman, H. S. va Taylor, L. (2006). Xavfsiz ta'lim muhitini yaratish uchun maktab va jamoat hamkorligi. Xalqaro maktab psixologiyasi jurnali
5. Kristenson, S. L. va Sheridan, S. M. (2001). Maktablar va oilalar: o'rganish uchun zarur bo'lgan aloqalarni yaratish. Guilford Press.